

Kan troen gjøre meg frisk?

Om frelse og helse i kristen tro

AV KJELL A. NYHUS

To stemmer

Hun var dansk og talte i en engere forsamling av prester om prekenkunst. Vi ventet oss et akademisk og lødig dansk foredrag, men hun valgte et overraskende og svært personlig innsteg i kveldens emne: «Jeg fylte 44 år i går, og det er nøyaktig seks år bakover til min 38-års dag. Den gang skjedde det et under». Vi skjerpet sansene, det skjer ikke mange under blant prester. Så fortalte hun om de første 38 år av sitt liv. Om sykdom og lidelser, om savn og sorg. Om den lange og tildels ørkesløse veien mellom leger og terapeuter, om bønn som for lengst hadde stilnet. Hun fikk omsider sin uførhetstrygd. På sin bursdag, hun fylte 38, satt hun aleine hjemme i sin leilighet. Det var søndag formiddag og radioen stod på. Det var messe og hun hørte salmesang som bak et slør. Hun trengte litt bakgrunnslyd og bladde i en avis. Plutselig trenger radiostemmen seg forbi hennes urolige og atspredte tanker: *Det var en mann der som hadde vært syk i 38 år.* «Jeg fór sammen, og på et øyeblikk var jeg klar og lydhør – det var jo min egen 38-års dag». Og hun fortsatte: «Presten leste videre fra dagens tekst, og da han kom til Jesu spørsmål: *Vil du bli frisk?* var det som Jesus snakket til meg. Det som høres ut som et dumt og frekt spørsmål, ble drevet dypt inn i meg, og snudde steiner jeg ikke trodde skulle eller

kunne beveges. I noen sekunder så jeg livet mitt som på film, før jeg på nytt ble fanget av bibelteksten: *Stå opp, ta båret din å gå!* Som ved en uimotståelig kraft, reiste jeg meg fra stolen og gikk rundt i stua i det jeg stadig gjentok høyt: 'Jeg skal bli frisk, jeg skal bli frisk'. Et halvt år etter var jeg tilbake i jobb og i dag er jeg prest.»

Så talte hun lenge om hva som skiller prekenen og sjelesorgen fra den tradisjonelle terapeutiske dialogen. «Sjelesorgen og gudstjenesten skjer i en bevissthet om Guds skjulte nærvær. Det rykker mennesket ut av ensomheten eller tosomheten, det oppstår en trekant, et rom hvor det er mulig å lytte etter et ekko, etter noe stort, noe rent, noe ømt som står og spenner ut duken til et nådig rom. Noen sier det er Gud.»

Siden jeg har startet i det spektakulære, så la meg fullføre: Det var midt på blanke formiddagen og jeg fikk telefon fra sykehuspresten. Om jeg ikke kunne komme ganske snart og delta i førbønn for en pasient. Han hadde leukemi og lå for døden. Gjentatte ganger hadde han bedt presten om å kalle sammen flere til bønn om helbredelse etter bibelsk og kirkelig tradisjon. Det vil si med håndspåleggelse, korsmerking på panne og i håndflatene, utført med olivenolje («salving»). Jeg kunne ikke si nei og reiste med en god porsjon skepsis, eller kanskje sunn, åndelig edruehet. Pasienten var godt over 60, og noe skal vi dø av.

Vi fikk et rom for oss selv, med mange rare remedier og hvitt, grelt lys. Pasientens datter var også tilstede. Vi prøvde å lage en høytidelig ramme omkring det hele. Vi tente lys på et bord med hvit duk og tulipaner, og selv hadde vi iført oss prestekjole. Vi sang en salme, leste fra Skriften og ba en skreven bønn under håndspåleggelse og salving: «Barmhjertige Gud, om du vil kan du gi den syke ny kraft og legedom, . . .». Alt var så ordinært, en flue surret i vinduet, og gatestøyen hørte vi alt for godt. Jeg reiste hjem og tenkte ikke særlig mye, verken på pasienten eller på Gud. Mest på meg selv som måtte forsake dagens middag.

Fire dager gikk, og telefonen ringte på kontoret. Det var sykehuspresten.

Kjell A. Nyhus

Sogneprest i Ottestad ved Hamar, gift og har fire barn. I år 2000 var han Olavsstipendiat for å studere «Gud og gudene i nyere norsk skjønnlitteratur». Han har en særlig interesse for relasjonen mellom litteratur og teologi, og ikke mindre for ski og fjell.

Han reiser ikke til «Syden» og går ikke i operaen. Han ble 50 år i vår, og er redd for at livet skal løpe

– Hold deg fast, Kjell, vår syke venn er frisk og er i dag skrevet ut fra sykehuset! Jeg frøs på ryggen og ble sittende og glane ut i tomme lufta. Jo da, jeg takket Gud.

Hvor jeg vil med dette? Kanskje bare dette: Det ekstraordinære (underet, mirakelet, om du bruker slike ord) skjer ytterst, ytterst sjelden. Jeg har vært menighetsprest i 22 år og deltatt i forbønn for syke en rekke ganger. Det skjedde ingen ting. Intet målbart. Dagene gikk og de ble sykere. Noen døde en pinefull død. Gjennom åra har jeg hørt mange såre bekjennelser til Jobs Gud: Han som ikke enser menneskenes lidelser, men gjør som han vil. Og hva skal jeg med en gud om han ikke kan hjelpe meg?

I boka om *Job*, antagelig skrevet for 2500 år siden, er det Jobs hustru som formulerer denne fortvilelsen etter at mannen blir hjemsokt av de frykteligste lidelser: «Job, er du fremdeles like from? Spott heller Gud og døl!». Jobs historie ender godt, han blir frisk. Men det er ikke det som griper leseren. Det som rører oss er hans hensynsløse ærlighet, hans voldsomme utfall mot Gud, hans avvisning av vennenes tåpelige sjelesorg. Og Gud gir Job rett. Det finne ingen rettferdighet. Lidelsen er ubegripelig. «Gud er Gud om alle land lå øde og alle mann var døde», skriver Petter Dass. I hans univers var det fullstendig underordnet om Gud var nyttig, eller troen hensiktsmessig. Gåten om Gud var et ontologisk spørsmål, et spørsmål om sannhet og løgn, om virkelighetens beskaffenhet. På dette punkt har jeg stor sans for Petter.

Helse og frelse

Kan Gud gi helbred til de som oppriktig ber om det? Hvordan er relasjonen mellom helse og frelse å forstå i den kristne tradisjonen?

Jeg kan bare antydningvis si noe om saken. Den kristne tro har som kjent forgreinet seg i et mangfold av retninger og kirkesamfunn som ser noe ulikt på dette saksforholdet som på mye annet. Det finnes karismatiske kristne som lover helbredelse og helse til alle som tror – slik som predikanten. Frelse innebærer langt på vei en full restaurasjon av menneskets fysiske og psykiske helse, ja, noen lover sågar økonomisk og sosial velstand. Gud finnes i forlengelsen av alt det hjertet begjærer, projisert ut i det hinsidige som den omnipotente Lege og Velgjører Dette er ekstremt,

men retningen er svært synlig tilstede i amerikansk medieverden. Slike menigheter er gjerne overrepresentert av ulykkelige lykkejegere. Mange forlater slike forsamlinger og sin gud, dypt skuffet og desillusjonerte.

I den andre enden av aksene tilrettelegges forholdet mellom frelse og helse ganske annerledes. Livet her på jorda, det psyko-sosiale livsmiljøet, relativiseres sett i lys av det fullkomne gudsriket der foran. Frelse er først og fremst en tilstand som er å finne i en annen virkelighet, noe vi bare kan eie som håp, som forventning. Absolutt helbred og lykke eier vi bare i øyeblikk, og underet er små, sjeldne vink om at det bak tid og rom finnes en annen slags verden. «Alle har sitt, stort eller litt, himlen alene for sorgen er kvitt», synger noen av oss med Kingo (f.1681). Altså: Helse og sunnhet i det omfang og i den grad, som WHO har definert den, er en illusjon, en utopi, et uttrykk for menneskelig hybris. Paradoksalt nok tror Kirken på en slik utopi, men med en meget

ILLUSTRASJONSFOTO

viktig presisjon. Utopien er ikke realiserbar i denne verden, ikke en gang gjennom menneskelig idealisme, reformer eller bønn. Da Thomas More i 1516 skrev sitt berømte essay *Utopia*, brukte han et ordspill (gresk: *topos* ~ sted). Han vekslet mellom *u-topia* og *ev-topia*, altså mellom ikke-sted og godt-sted. Her er spenningen mellom det absolutt gode og det uoppnåelige gitt et pregnant uttrykk. Det er viktig å ha for øye at kraften i fiksjonene ikke alltid er til stede fordi de er realiserbare, men kanskje heller fordi de er urealistiske og usannsynlige. Slik yter utopien motstand mot å bli trivialisert, omformet til dagligdags, rimelig og allmen erfaring, den forblir «fremmed» og «annerledes». For den enkelte kan troen på det u-trolige være den største helligdom og menneskets innerste kraftsenter, slik Paulus formulerer Abrahams utopi: «Selv om alt håp var ute, holdt Abraham fast på håpet og trodde» (Rom 4, 18). Troen og utopien har det til felles at det er «ennå-ikke-sted». Det er et håp om at noe vidunderlig kan skje og skal skje, hinsides menneskelig kløkt og nidkjærhet. Å tro på Gud i møte med lidelser og ondskap er derfor først og fremst knyttet til det å ha håp for framtida, og ikke la nåtid bestemme alle perspektiver og stjele all kraft. Framtida er Guds tid.

De store og historiske kirkene (her hører Den norske kirke hjemme), selve hovedstrømmen i den kristne tradisjon, forfekter en oppfatning ganske nær den sist beskrevne, men uten å ville overse eller devaluere verdien av livet her og nå, det som leves i en konkret sosiopolitisk virkelighet. Jesus helbredet mange syke mennesker, han gav dem mat og førte de utstøtte tilbake til et menneskelig fellesskap. Det er slett ikke tilfeldig at de første sykehus og pleiehjem i vår kulturkrets ble drevet fram på kirkelig initiativ. Det første sykehus for allmenheten ble trolig oppført av biskop Basilios i Caesarea på 300-tallet. Forpliktelsen til å se, verdsette og hjelpe de lidende og fattige er en ufravikelig del av den kristne tro.

Litt mer frisk?

Vi vender tilbake til overskriften: Gjør troen meg frisk, eller i hvert fall litt mer frisk? Om den ikke kan gjøre noe med min leddgikt, kan den kanskje gjøre noe med mitt urolige hjerte? Eller er det kanskje helt motsatt? Det hevdes nå og da – også av presumptivt opplyste leger – at religion bryter ned den psykiske helsa, gjør menneskene avhengig, servile og holder dem fast i umodne overlevelsestrategier. Dette er et område hvor det faktisk finnes mye eksakt viten. Et stort internasjonalt forskningsmateriale er tilgjengelig for den som ønsker å bli opplyst. Konklusjonen pr i dag er ikke oppsiktsvekkende, snarere litt kjedelig: Det er ikke mulig å påvise noen generell positiv eller negativ effekt av «å være religiøs» når det gjelder selvoppfatning, sosial støtte og mental helse. Derimot finnes det et

overbevisende materiale som dokumenterer at vårt basale mønster for hvordan vi oppfatter oss selv og andre, også anvendes på Gud. Det innebærer at gudsforholdet i stor grad korresponderer med selvforståelsen og kvaliteten av menneskelige relasjoner. (Murken, S., 1998: *Gottesbeziehung und psychische Gesundheit*. Münster: Waxmann) Altså, sterkt forenklet: En syk sjel skaper en syk gud, eller også: En god gud skaper et godt menneske. Det skal også noteres at gudsrelasjonen kan være det mest sunne, ja, den eneste gode relasjonen pasienten har, hos en ellers mentalt syk og skadd person. Det finnes mange bevegende fortellinger akkurat om dette. Det ligger altså et terapeutisk potensiale i det å arbeide med pasientens/konfidensens gudsforståelse.

«Det gråtande djuret»

Som sjelesørger møter jeg ukentlig lidende mennesker: Ensomme, depressive, uføre, sørgende, mennesker med et verkende hjerte etter «noe annet». Helsevesenet har ikke noe å tilby dem. Men har kirken og presten?

Erkjennelsen av at det faktisk finnes uavvendelig lidelse – den satt langt inne for mitt vedkommende – har forandret mitt fokus fra forandring/helbredelse til forsoning/forvandling. Med uavvendelig lidelse mener jeg sorg, skyld, død og meningsløshet og en rekke sykdommer. De kan lindres, men ikke fjernes. I stedet for å stresse prøvede og engstede sjeler ennå mer, nok en gang, med høyst slørede utsikter til forandring og helbredelse, må vi kanskje heller søke å integrere smerten og savnet i vår definisjon av det gode livet. Jeg vil forsones med mine livsbetingelser og begynne å lete etter en mulig tråd i livsveven, et mønster, en mening. Lidelse kan ha mening. Her gjelder det å trå varsomt og ikke si noe billig.

Den svenske prestevigde professoren i latin, Anders Piltz, har skrevet en fascinerende bok: *Det gråtande djuret*. (Finnes i norsk oversettelse utgitt på St. Olavs Forlag, Oslo) Han viser til det elementære, men helt spesifikt menneskelige: Vi er de eneste skapninger som kan gråte. Vi er de eneste som gråter når vi fødes inn i verden. Vi er mer sårbare, avhengige og hjelpeløse enn noe annet «dyr»: Født nakne, uten naturlig beskyttelse, fullstendig overgitt til andres forgodtbefinnende de første leveår, prisgitt fellesskapets evne og vilje til omsorg og empati. Mennesket er ikke den suverene skaper av egen lykke slik kommersialismen gjerne framstiller oss. Det er en illusjon, en av mange skjønne løgner som er produsert av de sterkeste og heldigste for å fremme egne ambisjoner.

Kristen tro fastholder menneskets paradoksale dobbelhet: Vi er Guds avbilde, skapt av og til ham. Denne tro vil naturligvis føre til en annen holdning – og kanskje praksis –

– enn om jeg tror at jeg er en biologisk maskin der batteriet snart tar slutt. Men vi er også små, hjelpeløse og syke. Og våre lidelser er ikke tilfeldige heftelser, samfunnsslagg eller straff for et umoralsk liv, nei, det er natur, det er tyngdelov. Det er denne fundamentale erfaring og innsikt kirken har prøvd å fange opp ved hjelp av det ofte misforståtte begrepet arvesynd. Altså: Gråten kan ikke overvinnes. Den er vårt adelsmerke. Lykke og helse er ikke de høyeste verdier, men å leve et sant liv. Det er et liv i kjærlighet og medlidenhet med det «gråtande djuet». Men også dette: Å ta imot den glede og vitalitet som blir meg forunt. Som gave, som nåde, ikke som rettighet.

Og da har jeg introdusert det vanskelige ordet som er en fortetning av hele troen, nåde. Vi kan bedre utholde å leve med sykdom og synd om vi møter et nådig medmenneske, en som forstår, som tilgir, som tar i mot oss med vilkårsløs kjærlighet. Kristus er den virksomme nåde. Han led, han gråt, og han helbredet – noen få. «Det gråtande djuet» speiler Den gråtende Guden. Noen synes det er et anstøtlig gudsbilde. Kan det skyldes at de skammer seg over egne tårer og egen utilstrekkelighet? På korset henger ikke den Gud vi kan beregne oss fram til, men den Gud som endrer radikalt på våre forestilinger om hvem en gud er og hva en gud skal gjøre.

Hva har kirken som ikke legen og terapeuten har? Bare dette: Budskapet om en nåde som overskrider det menneskelige, at det under alle dyp finnes et ansikt som ser meg og elsker meg i all min ulykke. Langsomt folder noe gammelt seg ut – som nytt.

Jan Kjørstad skriver om hvordan Jonas Wergeland oppdager tyngden i dette begrepet og om hvordan nåden forvandler:

«Og det var dette ordet – blankt, klart, ensomt – som stadig steg til overflaten blant alle de andre kaotiske tankene da jeg sto over Margrete den kvelden jeg fant henne død. Og jeg husker at jeg knelte ned på gulvet, rett ved kroppen hennes, og mumlet det. Eller jeg forsøkte først forgieves. Ordet bød liksom på fysisk motstand, jeg måtte kremte flere ganger, ta sats før jeg til slutt fikk det over leppene: «Nåde», mumlet jeg. Flere ganger: «Nåde. Nåde. Nåde» Og straks jeg uttalte det, merket jeg igjen en smerte i brystet, som om ordet stakk hull på noe i meg. [...] Jeg tror – nei, jeg vet at det var her, på knærne foran en død hustru, mitt fulle potensiale begynte å folde seg ut, Først nå, i disse sekundene, begynte jeg å overskride meg selv». (Oppdageren, Aschehoug, 1999)

ILLUSTRASJONSFOTO

